

Іван Басюк (Гродно)

**БУДАЎНІЦТВА НА БЕЛАСТОЧЧЫНЕ
ЎМАЦАВАНЫХ РАЁНАЎ
(1940-1941 гг.)**

З 1939 года тэрыторыя Беластоцчыны, згодна з рашэннямі вышэйшага палітычнага і ваеннага кіраўніцтва СССР, пачала абсталёўвацца як частка заходняга тэатра ваенных дзеянняў, які прыкрываў стратэгічны напрамак на Смаленск і Маскву.

Важнай часткай ваеннага абсталявання Беластоцчыны было ўзвядзенне тут умацаваных раёнаў (УРаў). Вызначымся з паняццем “умацаваны раён”: Пад умацаваным раёнам звычайна разумеецца паласа прыгранічнай мясцовасці, якая абсталявана сістэмай даўгачасных палявых фартыфікацыйных збудаванняў у спалучэнні з інжынернымі загародамі і падрыхтавана для працяглай і ўпартай абароны спецыяльнымі войскамі ці разам з агульнавайсковымі часцямі (палявымі войскамі) [1, с.764].

У 20-30-я гг. УРы будавалі многія еўрапейскія дзяржавы. Францыя ў 1929 – 1936 гг. узв'яла так званую “лінію Мажыно” – сістэму даўгачасных умацаванняў на граніцы з Германіяй, Люксембургам і часткова з Бельгіяй. Агульная яе даўжыня каля 100, глыбіня – 6-8 км. Яна мела каля 5600 даўгачасных агнявых збудаванняў (ДАЗаў). Германія ў 1935-1939 гг. уздоўж сваіх заходніх граніц ад Нідэрландаў да Швейцарыі ўзв'яла “лінію Зігфрыда” (Заходні вал) – сістэму абаронных збудаванняў даўжынёй каля 500, глыбінёй 35-100 км, якая мела каля 16 тысяч фартыфікацыйных збудаванняў. Будавалі ўмацаваныя раёны і больш сціплыя па эканамічных магчымасцях дзяржавы. Фінляндыя ў 1927-1939 гг. на Карэльскім перапшыйку, за 32 км ад Ленінграда, узв'яла “лінію Манэргейма” – сістэму умацаванняў агульнай працягласцю 132, глыбінёй да 90 км, якая налічвала больш за 2 тысячы даўгачасных агнявых збудаванняў [1, с.415,277,422].

У Савецкім Саюзе была прынята каласальная па маштабам праграма будаўніцтва УРаў, яе ажыццяўленне прайшло праз тры этапы.

У 1929-1938 гг. на заходняй граніцы СССР былі пабудаваны 13 умацаваных раёнаў, у тым ліку 3 на Беларусі: Полацкі, Мінскі і Мазырскі [2, с.48]. Але гэтыя УРы хутка перасталі адпавядаць патрабаванням часу, бо мелі недастатковую

глыбіню абароны, слабую супраціўляемасць і малаэфектыўнае ўнутранае абсталяванне.

У 1938-1939 гг. Савецкім Саюзам пачалося будаўніцтва яшчэ 8 умацаваных раёнаў, з іх 2 на тэрыторыі Беларусі: Слуцкага і Себежскага (часткова).

Восенню 1939 года будаўніцтва УРАў спынілася, бо змянілася заходняя граніца СССР, УРЫ па старой граніцы аказаліся ў глыбокім тыле.

У Савецкім Саюзе пачалі распрацоўвацца варыянты ваеннага абсталявання новай дзяржаўнай граніцы. А.Ф.Хрэнаў, у перадваенныя гады начальнік інжынерных войск Чырвонай Арміі, адзначаў у сваіх мемуарах, што ён разам з намеснікам наркама абароны СССР В.М.Шапашнікавым, унеслі прапанову па новай граніцы спярша ўзводзіць толькі лёгкія фартыфікацыйныя збудаванні, каб стварыць як мага хутчэй магымасці для савецкіх войск замацавацца на новых граніцах, а ўжо затым будаваць УРЫ з бетоннымі ДАЗамі. Сталін, па сведчанню А.Ф.Хрэнава, з такой прапановай не пагадзіўся [3, с.67]. Урадам СССР было прынята рашэнне па новай дзяржаўнай граніцы ўзвесці 20 новых УРАў, з іх два ўмацаваныя раёны на Беласточчыне – Асавецкі і Замброўскі [2, с.49]

Камандаванне Заходняй асобай ваеннай акругі (ЗахАВА) прапанавала два варыянты ўзвядзення новых УРАў; непасрэдна па лініі новай дзяржаўнай мяжы і на адлегласці 25-50 кіламетраў ад яе. Другі варыянт з тактычнага пункту погляду меў шэраг істотных пераваг: у прыватнасці, мелася б перадполле – паласа паміж дзяржаўнай граніцай і лініяй УРАў, якую можна было б абсталяваць у інжынерных і агнявых адносінах. Па ацэнцы ваенных спецыялістаў перадполле магло б затрымаць праціўніка і даць магчымасць савецкім войскам своечасова заняць УРАўскія збудаванні і арганізавана сустрэць наступленне нямецкіх войск. Другі варыянт падтрымліваў і Генеральны штаб, але Сталіным быў зацверджаны першы варыянт – лінію УРАў узводзіць непасрэдна ўздоўж новай дзяржаўнай граніцы [4, с.236]. На думку генерал-палкоўніка Л.М.Сандалава, непасрэднага ўдзельніка тых падзей, рашаючы ўплыў на карысць першага варыянта аказаў пастулат тагачаснай савецкай ваеннай дактрыны: “Ніводнага вяшкі сваёй зямлі не аддамо нікому” [5, с.5].

9 лістапада 1940 года загадам наркама абароны СССР С.К. Цімашэнкі пры начальніку Галоўнага ваенна-інжынернага Упраўлення Чырвонай Арміі быў створаны Тэхнічны савет, у які былі запрошаны ваенныя інжынеры: камбрыг А.Ф.Хрэнаў (старшыня), генерал-лейтэнант Д.М.Карбышаў, брыгадныя інжынеры М.Р.Васільеў, Г.П.Чысцякоў, Б.Г.Скрамтаеў і інш. Тэхнічны савет вырашаў інжынерныя праблемы ўзвядзення новых УРАў. Кіраўніцтва будаўніцтвам новых умацаваных раёнаў было ўскладзена на маршала Б.М.Шапашнікава [6, с.149,150]. На Беларусі, у тым ліку і на Беласточчыне, кіраўніцтва ўзвядзеннем умацаваных раёнаў ажыццяўляў генерал-маёр І.П.Міхайлін, памочнік камандуючага войскамі ЗахАВА па будаўніцтву УРАў [7, с.97]. І.П.Міхайлін у сваёй рабоце выкарыстоўваў ваенна-інжынерныя службы акругі, армій, карпусоў і дывізій. Такім чынам, была

створана стройная ваенна-інжынерная “вертыкаль”; якая ажыццяўляла арганізацыю будаўніцтва УРаў па новай заходняй савецкай граніцы.

УРы, якія ўзводзіліся на Беласточчыне, адрозніваліся ад УРаў ранейшых гадоў пабудовы больш дасканалай схемай сваіх палос, канструкцыяй збудаванняў для процітанкавай абароны. Збудаванні мелі больш дасканалыя сродкі проціхімічнай аховы, вентыляцыі, вода- і электразабяспечэння. Па прырэдняму краю ўзводзіліся фартыфікацыйныя процітанкавыя, а на подступах да даўгачасных агнявых збудаванняў – проціпяхотныя загароды.

Ваенныя навабудоўлі на Беласточчыне былі грандыёзнымі. Па фронту Асавецкі УР займаў 90, Замброўскі – 100 кіламетраў, глыбіня складала 5-6 км, патрэбна было ўзвесці 47 вузлоў (апорных пунктаў), пабудаваць у Асавецкім УРы - 647, у Замброўскім – 603 даўгачасных агнявых збудаванняў [8, с.28]. Такім чынам, Асавецкі і Замброўскі УРы перакрывалі па фронту 190 кіламетраў, яны займалі каля 1045 кв.км. тэрыторыі Беласточчыны.

Такія каласальныя ваенныя навабудоўлі патрабавалі вялікай колькасці рабочай сілы. Спрыша будаўніцтва УРаў на Беласточчыне ажыццяўлялася ваенна-інжынернымі часцямі Чырвонай Арміі і мясцовым насельніцтвам па вольнаму найму. Але рабочай сілы катастрофічна не хапала, таму савецкія ўлады перайшлі да іншых форм прыцягнення мясцовага насельніцтва да абаронных работ. 22 лютага 1941 года СНК БССР і ЦК КП(б)Б выдалі сумесную пастанову “Аб забяспечэнні абароннага будаўніцтва Заходняй асобай ваеннай акругі”. Пастанова абавязвала Беластоцкі абласны выканкам Саветаў дэпутатаў працоўных і абкам партыі забяспечыць “арганізаваны набор рабочай сілы і гужавога транспарту” і накіраваць іх у распараджэнне начальнікаў ваенных будаўніцтваў. Архіўныя дадзеныя сведчаць, што задаволіць патрэбы савецкіх ваенных будоўляў кіраўніцтва Беластоцкай вобласці не змагло. Так, згодна планаў, Беластоцкая вобласць павінна была кожны дзень пастаўляць на ваенныя аб’екты 9 568 чалавек рабочай сілы. Па дадзеных на 21 сакавіка 1941 года ў сярэднім на ваенных будоўлях кожны дзень працавалі толькі 6 211 чалавек, ці 64,5% ад запланаваных паказчыкаў [9, с.31].

Са значнымі цяжкасцямі ў забяспечэнні ваенных аб’ектаў рабочай сілай сустрэліся і іншыя прыгранічныя вобласці і рэспублікі. Тады праблему дапамаглі вырашыць цэнтральныя ўлады СССР. 24 сакавіка 1941 года СНК СССР і ЦК ВКП(б) прынялі пастанову “Аб увядзенні платнай працоўнай і гужавой павіннасці на закрытым будаўніцтве”. Згодна з пастановай, на будаўніцтве ваенных аб’ектаў уводзілася платная павіннасць, памеры і тэрміны якой маглі вызначаць савецкія і партыйныя органы прыгранічных рэспублік і абласцей. Асобы, якія ўхіляліся ад павіннасці, падлягалі прыцягненню да крымінальнай адказнасці [10, с.139].

На аснове пастановы СНК СССР і ЦК ВКП(б) Беластоцкі аблвыканкам і абкам партыі ўстанавілі, што кожны рабочы, які ў парадку працоўнай павіннасці прыцягваўся да ваеннага будаўніцтва, павінен быў адпрацаваць на закрытых аб’ектах не больш за 10 дзён, а падвода з возчыкам – не больш 8 дзён. Рабочым, прыцягнутым да павіннасці, павінна выплачвацца зарплата на адных

умовах з рабочымі па вольнаму найму [11, с.78]. Устанаўлівалася, што за ўхіленне ад працоўнай і гужавой павіннасці і за невыкананне вытворчых заданняў вінаватыя асобы будуць прыцягвацца да крымінальнай адказнасці [11, с.8].

Падобнымі прымусовымі мерамі забяспечвалі рабочай сілай ваенныя аб'екты і іншыя прыгранічныя вобласці. Брэсцкі абласны Савет і абкам партыі ўвялі працоўную павіннасць у 8 раёнах сваёй вобласці. Да працоўнай павіннасці на ваенных аб'ектах прыцягвалася ўсё працаздольнае насельніцтва ва ўзросце ад 18 да 55 гадоў [12, с.1,2].

На УРаўскіх новабудоўлях ішла інтэнсіўная праца, аб чым сведчаць успаміны ўдзельнікаў тых работ, якія захаваліся ў архівах. Вадзіцель грузавіка М.А.Чарнашчык успамінаў: “У пачатку 1941 года пачалі будаваць доты, якія называліся “кропкамі” альбо “аб'ектамі”. Калі прыйдзе бетон... працавалі без перапынку суткі, а то і трое. Кармілі нас проста ў машынах, спалі падчас выгрузкі бетону. Былі спецыяльна прыстаўленыя людзі, каб будзілі шафёраў, што заснулі падчас выгрузкі бетону, іх жартам называлі “будзільнікамі” [13, с.3].

Гіганцкія ваенныя работы вымотвалі рабочую сілу і транспарт Беластоцчыны, аб чым сведчаць наступныя дадзеныя:

*Колькасць рабочых коней, прыцягнутых на ваенныя работы на пяці раёнах
Беластоцкай вобласці. Студзень – май 1941 г.*

Раёны Беластоцкай вобласці	Усяго рабочых коней у раёне	З іх былі прыцягнуты да ваенных работ
Аўгустоўскі	5.889	4.600
Гродзенскі	7.485	6.000
Дамброўскі	5.919	4.720
Скідзельскі	6.668	5.340
Сапоцкінскі	4.195	3.360

Складзена па: 10, с. 5, 7, 9, 11.

Калі ўлічваць, што коні з вёсак Беластоцчыны прыцягваліся да ваенных работ і падчас палявых работ [10, с.7], то няцяжка ўявіць адносіны мясцовага насельніцтва да ваеннага будаўніцтва. Начальнік аддзела палітпрапаганды Беластоцкага аблваенкамата Гуляшчаў інфармаваў абкам партыі, што сярод мясцовага насельніцтва ходзяць чуткі, быццам “усіх здаровых забяруць на ваенныя работы, не будзе каму сеяць, наступіць страшны голад” [14, с.1].

Нездавальненне насельніцтва Беластоцчыны ўзмацнялася дрэннай арганізацыяй працы на ваенных аб'ектах, нізкімі заробкамі, неўладкаванымі бытавымі ўмовамі для рабочых. У архівах захаваліся дакументы і матэрыялы кантралюючых органаў, у якіх адзначаецца, што адміністрацыя ваенных аб'ектаў мала клапацілася аб рабочых. Так, на Замброўскім участку ваенных работ абеды для рабочых дастаўляліся са спазненнем на 5-6 гадзін, ежа была аднастайнай (пярловая ці піонная каша), нясмачнай. На ўчастку не было лазні, ад чаго рабочых апанавалі вошы. Спецыяльнай вопраткі і абутку не выдавалі, многія рабочыя працавалі босымі, у зношанай вопратцы, парваным абутку [15, с.10,11]. На ваенных аб'ектах у раёне Скідзеля рабочыя не былі забяспечаны гарачай ежай, не мелася лазні, пасцельнай бялізны [16, с.6].

Вытворчыя нормы былі завышанымі. На Шчучынскім ваенна-будаўнічым участку № 26 існавала расцэнка аплаты працы: выкапаць лапатай 1 куб.м. зямлі з адкідкай грунту на 3 метры каштавала 1 рубель 16 кашеек. З-за высокіх расцэнак, вымушаных прастояў большасць рабочых гэтага ўчастка зараблялі ў дзень ад 3 да 7 рублёў, а толькі харчаванне ў сталойцы аб'екта каштавала рабочаму каля 6 рублёў за дзень [15, с.15,16]. Выходзіла, што за дзень працы на ваенным аб'екце рабочы не мог аплаціць нават харчавання ў сталойцы. У запіскі ад 19 кастрычніка 1940 года ў Беластоцкі абкам партыі адзначалася, што мясцовым сялянам, якія працавалі на ўчастку № 25 (Ставіскі), не была вышлачана зарплата за ліпень, жнівень і версень 1940 года [10, с.166].

Гэтыя і іншыя прычыны выклікалі нездавальненне насельніцтва Беласточчыны прымусовымі ваеннымі работамі, ухіленне насельніцтва ад мабілізацыі і нават масавыя уцёкі з такіх работ. У запіскі ў Беластоцкі абкам партыі ад 17 чэрвеня 1941 года адзначалася, што на Замброўскім ваенна-будаўнічым участку з 736 рабочых 120 рабочых самавольна пакінулі месца працы і зніклі з участка [15, с.10].

Не лепш абстаялі справы і на іншых УРАўскіх новабудовах. 20 чэрвеня 1941 года сакратар Беластоцкага абкама партыі Кудраўцаў інфармаваў сакратара ЦК КП(б)Б П.К.Панамарэнку, што выхад рабочых у парадку працоўнай і гужавой павіннасці па вобласці складаў толькі 25 % ад сярэднясутачнай патрэбнасці ў рабочай сіле [10, с.166].

Савецкія ўлады Беластоцкай вобласці выкарыстоўвалі і крымінальныя рэпрэсіі да мясцовага насельніцтва, якія ўхіляліся ад прымусовых работ на ваенных аб'ектах. Пракурор Беластоцкай вобласці Дубінін 12 чэрвеня 1941 года інфармаваў абласны камітэт партыі, што за “злоснае ўхіленне ад павіннасці” па частцы 2-й артыкула 94 Крымінальнага кодэкса БССР у Сакольскім раёне асуджаны 6 чалавек, у Заблудаўскім раёне – 3, а ўсяго па вобласці асуджаны 19 чалавек на тэрмін ад аднаго да двух гадоў пазбаўлення волі [10, с.140].

Няхватка рабочай сілы выклікала правалы планаў нарыхтоўкі для УРАўскіх аб'ектаў будаўнічых матэрыялаў. Як сведчаць архіўныя дадзеныя, на 29 красавіка 1941 года на 11 ваенных аб'ектах Беластоцкай вобласці план нарыхтоўкі каменя быў выкананы толькі на 27 %, леса на 32 %, гравія менш 1 % [10, с.11]. Недапастаўкі будаўнічых матэрыялаў зрывалі планы ўзвядзення ваенных аб'ектаў, гэта выклікала заклапочанасць у кіраўніцтва рэспублікі і вобласці. Папярэіць справу мясцовыя ўлады Беласточчыны спрабавалі масавым прыцягненнем да працы на аб'ектах вязняў. 22 мая 1941 года сакратар Беластоцкага абкама Папоў дакладаў сакратару ЦК КП(б)Б Панамарэнку, што для працы на ваенных аб'ектах Беластоцкай вобласці тэрмінова патрэбны 7 тысяч вязняў [10, с.40].

Наркамат абароны СССР і Генеральны штаб не былі задаволены ходам будаўніцтва на тэрыторыі Беларусі УРАў і ў катэгарычнай форме патрабавалі паскарэння тэмпаў іх узвядзення. 14 красавіка 1941 года ў штаб Заходняй асобай ваеннай акругі была накіравана дырэктыва Генеральнага штаба, у якой адзначалася, што ўзвядзенне УРАў вядзецца “недапушчальна запаволенымі

тэмпамі? Генеральны штаб патрабаваў ад камандавання акругі паскорыць работы, усё ўзбраенне для УРаў, якое маецца ў акрузе, тэрмінова ўстанавіць у ДАЗы, самі ДАЗы прывесці ў належны стан боегатоўнасці. Пры адсутнасці спецыяльнага ўзбраення для ДАЗаў часова ў іх амбразурныя праёмы і корабы ўстанавіць кулямёты на палявых станках, а дзе магчыма – гарматы [4, с.238].

У паласе абароны 3-й арміі ЗахАВА ў ДАЗы былі ўстаноўлены спецыяльныя лёгкія кароткаствольныя гарматы (ДОТ-3), каля 300 кулямётаў розных сістэм, 80 адзінак 45-мм процітанкавых і 20 адзінак 76-мм гармат. Але гэтага ўзбраення было недастаткова, таму па загаду камандуючага 3-й арміяй частка ДАЗаў была ўзброена кулямётамі сістэмы “Максім” на палявых станках і гарматамі палкавой і дывізіённай артылерыі [17, с.23; 19, с.47].

3-а недахопу матэрыялаў, абсталявання, транспарту, рабочай сілы і па іншых прычынах будаўніцтва ўмацаваных раёнаў на Беласточчыне да пачатку вайны аказалася незавершаным, аб чым сведчаць дадзеныя наступнай табліцы:

*Стан УРаў на Беласточчыне на 1.06.1941 г.**

№№ УРаў	Назвы УРаў	ДАЗы ў стадыі будаўніцтва	Пабудавана ДАЗаў	ДАЗы боегатоўныя
66	Асавецкі	594	53	35
64	Замброўскі	550	53	30
	Усяго:	1144	106	65

*[8, с.28].

Як сведчыць табліца, толькі 65 даўгачасных агнявых збудаванняў з 1315 запланаваных сустрэлі вайну ў стане боегатоўнасці (4,9%), асноўная колькасць ДАЗаў (95,1 %) да пачатку вайны знаходзіліся ў стане будаўніцтва ці абсталявання.

Падобная карціна назіралася з будаўніцтвам і іншых умацаваных раёнаў: у Гродзенскім (№ 68) УРы з 746 запланаваных ДАЗаў да пачатку вайны былі пабудаваны і знаходзіліся ў стане боегатоўнасці толькі 42 ДАЗы (5,6 %); у Брэсцкім (№ 62) УРы з 557 запланаваных ДАЗаў у стане боегатоўнасці былі толькі 49 (8,8 %) [8, с.28].

У сувязі з крытычным становішчам будаўніцтва ў Раў 16 чэрвеня 1941 года ЦК ВКП(б)Б і СНК СССР прынялі пастанову “Аб паскораным прывядзенні ў баявую гатоўнасць умацаваных раёнаў” [2, с.52]. Пастанова была запозненнай, намечаныя маштабныя мерапрыемствы засталіся нерэалізаванымі, бо менш як праз тыдзень пачалася вайна.

Разглядзім, наколькі дзеяздольнай была сістэма ўмацаваных раёнаў, якая будавалася на Беласточчыне.

Умацаваныя раёны, згодна даваенным статутам, павінны былі абараняцца як палявымі войскамі, так і спецыяльнымі – “ураўскімі” часцямі. Палявым войскам, па плане прыкрыцця дзяржаўнай граніцы, былі вызначаны канкрэтныя пазіцыі, якія ў мірны час павінны былі імі абсталёўвацца ў інжынерных адносінах (земляныя работы), а з пачаткам баявых дзеянняў стойка ўтрымлівацца.

“Ураўскія” часці складаліся з упраўлення каменданта УРа, мелі у сваім складзе да трох асобных кулямётных батальёнаў (АКУЛБ), роту сувязі, сапёрную роту. У асобных УРах, акрамя таго, меліся артылерыйскія палкі (трохдывізіённага складу) і да 6 узводаў капанірнай артылерыі [2, с.52].

Агнявыя збудаванні і пазіцыі ўмацаваных раёнаў на Беласточчыне не мелі сваіх пастаянных гарнізонаў. Тэрмін заняцця пазіцый УРаў камандаваннем Заходняй асобай ваеннай акругі кожнай дывізіі вызначаўся з улікам месца яе дыслакацыі (аддаленнасці ад граніцы) і складаў ад 30 да 6 гадзін, для спецыяльных “ураўскіх” часцей: 0,5 – 1,5 гадзіны. Праведзеныя напярэдадні вайны вучэбныя трывогі выявілі, што гэтыя нарматывы былі заніжанымі, нават у мірны час укладзіся ў іх памеры войскі не маглі [18, с.43].

Калі згадаць, што ДАЗы ўзводзіліся непасрэдна па лініі дзяржаўнай мяжы, то відавочныя пралікі савецкага камандавання, бо праціўнік меў магчымасць заняць збудаванні УРаў значна раней, чым маглі падыйсці сюды савецкія палявыя войскі.

На погляд аўтара артыкула, лепшым варыянтам было б не ўзводзіць УРаў на Беласточчыне, а засяродзіць сілы і сродкі для завяршэння будаўніцтва Слуцкага, рэканструкцыі Полацкага, Мінскага і Мазырскага УРаў, будаўніцтва па старой граніцы (да 1939 г.) некалькі дадатковых умацаваных раёнаў. У такім выпадку ад новай граніцы да лініі УРаў па старой граніцы мелася б паласа абароны (перадполле) да 300 км, пераадольваючы якую наступаючыя войскі праціўніка «завязлі б» тут на некалькі дзён, за гэты час савецкія часці змаглі б своечасова заняць свае «ураўскія» пазіцыі і арганізавана ўступіць у баявы дзеянні. Былі б зэканомлены вялізныя фінансавыя і людскія рэсурсы, якія можна было б пераклучыць на іншыя ваенныя праекты.

Чаму не быў прыняты такі відавочна рацыянальны план будаўніцтва УРаў? Матэрыялы архіваў, мемуарнай і ваенна-гістарычнай літаратуры сведчаць, што савецкая ваенная дактрына катэгарычна не дапускала становішча, пры якім баявыя дзеянні могуць працяглы час вясціся на савецкай тэрыторыі, тым больш у яе глыбіні. Згодна з савецкай ваеннай дактрынай, праціўнік у кароткі час павінен быць разбітым у прыгранічнай паласе, а затым баявыя дзеянні пераносяцца на яго тэрыторыю. Зыходзячы з гэтага пастулата недапушчальна было нават уявіць, каб савецкія войскі на тэрыторыі Беларусі чакалі праціўніка за 100 – 300 кіламетраў ад граніцы, за лініяй бетонных абаронных збудаванняў.

Другая неадольная акалічнасць, па сведчанню маршала Г.К.Жукова у тым, што рапэнні аб будаўніцтве УРаў абмяркоўваліся і прымаліся ў вузкім коле і зацвярджаліся асабіста Сталіным, пасля чаго ніякіх спрэчак па гэтаму пытанню не дапускалася.

Хаця быў адзін выпадак, калі практыка будаўніцтва ўмацаваных раёнах на Беларусі, у тым ліку і на Беласточчыне, падверглася крытыцы, пры гэтым крытыка прагучала ў Маскве, у Крамлі, на нарадзе вышэйшага кіруючага складу наркамата абароны СССР, ваенных акруг, армій і інш.

У студзені 1941 года ў Маскве адбылася ваенна-стратэгічная гульня на

картах. Мэта гульні – праверыць планы прыкрыцця граніцы. Падчас ваенна-стратэгічнай гульні адбыўся казус - «сіні» бок (праціўнік), якім кіраваў генерал Г.К.Жукаў, ушчэнт разбіў войскі «чырвонага» (савецкага) боку, якія ўзначальваў камандуючы Заходняй асобай ваеннай акругай генерал арміі Д.Р.Паўлаў. Інцыдэнт разглядаўся на самым высокім узроўні, у прысутнасці Сталіна і членаў палітбюро ЦК ВКП(б). На нарадзе, у прысутнасці Сталіна, абмяркоўваліся прычыны, чаму савецкі бок у ходзе ваенна-стратэгічных гульняў пацярпеў няўдачу.

Г.К.Жукаў, у прысутнасці Сталіна, выказаў крытычны погляд на будаўніцтва УРаў на Беларусі і, у прыватнасці, на Беласточчыне. «На Беларусі ўмацаваныя раёны будуюцца вельмі блізка ад граніцы і яны маюць крайне нявыгадную апэратыўную канфігурацыю, асабліва ў раёне беластоцкага выступу. Акрамя таго, – зазначыў Г.К.Жукаў, – з-за невялікай глыбіні УРЫ не змогуць доўга пратрымацца, бо яны насквозь прастрэльваюцца артылерыйскім агнём. Лічу, што патрэбна было б будаваць УРЫ дзесьці глыбей» [4, с.209].

Камандуючы Заходняй асобай ваеннай акругай Д.Г.Паўлаў не толькі не падтрымаў слушную заўвагу Г.К.Жукава, але на нарадзе падаў з’едлівую рэпліку: «А на Украіне УРЫ будуюцца правільна?», пасля чаго пачалася непатрэбная перапалка і абмеркаванне пытання аб узвядзенняў УРаў на Беласточчыне скончылася нічым [4, с.209]. Будаўніцтва УРаў па новай граніцы на Беласточчыне прадоўжылася, пытанне да пачатку вайны засталася нявырашаным.

Нявырашаным яно засталася і пасля прызначэння Г.К.Жукава начальнікам Генеральнага штаба: УРЫ на Беласточчыне прадаўжалі будавацца па найгоршаму варыянту – па лініі новай граніцы, таму яны аб’ектыўна не маглі выканаць задач, ускладзеных на іх савецкімі планамі, што яскрава паказалі першыя гадзіны пачатку вайны. У сувязі з хуткімі тэмпамі наступлення нямецкіх войскаў, з-за адсутнасці перадоплля паміж дзяржаўнай граніцай і лініяй УРаў, дзе маглі быць затрыманы часці праціўніка, частка ДАЗаў так і засталіся пустымі, іх не паспелі заняць савецкія гарнізоны [18, с.43]. Некаторыя ДАЗы немцамі былі заняты раней савецкіх войскаў. Былы воін-уравец Д.Гаўрылін сведчыць: «У некаторых месцах, як гэта было, напрыклад, пад Граевым і Асаўцом, гітлераўцам, дзякуючы іх нечаканаму нападу, удалося заняць нашы ДАЗы раней іх гарнізонаў. Так як нашы ДАЗы ў шэрагу месцаў знаходзіліся ў 200–300 метрах ад граніцы, адсюль можна меркаваць, што з імі магло здарыцца тое самае, што з ДАЗамі пад Граевым і Асаўцом» [19, с.41,42].

Памылковае будаўніцтва на Беласточчыне ДАЗаў па лініі граніцы прывяло да трагічных наступстваў. Немцы ў першыя дні вайны сумелі блакіраваць ДАЗы і жорстка расправіцца з іх абаронцамі [18, с.43,44].

Такім чынам, УРЫ на Беласточчыне з-а іх памылковага будаўніцтва на лініі новай дзяржаўнай граніцы, незавершанасці будаўніцтва і іншым прычынам, не выканалі у пачатку вайны задач, якія ўскладала на іх савецкае камандаванне.

Літаратура

1. Военный энциклопедический словарь. – М.: Воениздат, 1983. – 683 с.
2. Хорьков А.Г. Укрепленные районы на западных границах СССР // Военно-исторический журнал. – 1987. – № 12. – С. 47 – 54.
3. Хренов А.Ф. Мосты к победе. – М.: Воениздат, 1982. – 352 с.
4. Жуков Г.К. Воспоминания и размышления: В 2 т. – М.: АПН, 1974. – Т.1. 2-е изд. доп. – 430 с.
5. Сандалов Л.М. Боевые действия войск 4-й армии в начальный период Великой Отечественной войны // Военно-исторический журнал. – 1988. – № 10. – С. 3-13.
6. Познанский В.С. Карбышев: Историко-биографический очерк. – Новосибирск: Зап.-Сибирское книж. издательство, 1980. – 190 с.
7. Болдин И.В. Страницы жизни. – М.: Воениздат, 1961. – 246 с.
8. Семидетко В.А. Истоки поражения в Белоруссии (Западный особый военный округ к 22 июня 1941 г.) // Военно-исторический журнал. – 1989. – № 4. – С. 22-32.
9. Дзяржаўны архіў грамадскіх аб'яднанняў Гродзенскай вобласці (Далей: ДАГАГВ). – Фонд 6195, воп. 1, спр. 457.
10. ДАГАГВ. – Фонд 6195, воп. 1, спр. 191.
11. ДАГАГВ. – Фонд 6195, воп. 1, спр. 166.
12. ДАГАГВ. – Фонд 6195, воп. 37, спр. 53.
13. Дзяржаўны архіў Гродзенскай вобласці (Далей: ДАГВ). – Фонд 377, воп. 1, спр. 84.
14. ДАГАГВ. – Фонд 6195, воп. 1, спр. 215.
15. ДАГАГВ. – Фонд 6195, воп. 1, спр. 92.
16. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. – Фонд 4, воп. 37, спр. 38.
17. Галицкий К.Н. Годы суровых испытаний: Записки командарма. 1941-1945. – М.: Наука, 1973. – 591 с.
18. Басюк І.А. Навагрудскі «кацёл»: Манаграфія. – Гродна: ГрДУ, 1998. – 176 с.
19. 19. В июне 1941 г.: Воспоминания участников первых боев на Гродненщине: В 2 кн. – Кн. 1. – Гродно, 1997. – 286 с.